

Kennissynthese

een handleiding

**Vivian Bos
en
Jessika van Kammen**

Colofon

Dit is een gezamenlijke uitgave van ZonMw, de Nederlandse organisatie voor gezondheidsonderzoek en zorginnovatie, en het Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie (NIGZ).

Juni 2007

Met dank aan: Margreet Bloemers, Jan Bouwens, Jolanda Keijsers, Renata Klop, Resi Kuppens, Gerard van Leeuwen, Barbara van der Linden, Gerard Molleman, Sarah Pos, Hans Saan, Jacomine Ravensbergen, Willem de Regt, Heidi Stiegilis en Leti Vos.

Traffic: Marjolijn Mercx
Eindredactie: Marja Westra
Uitgever: John Luteijs

Financiële steun: Deze publicatie is tot stand gekomen met financiële steun van NIGZ en ZonMw.

Bestelwijze: Deze handleiding is te verkrijgen bij ZonMw en NIGZ.
De handleiding is ook te downloaden van de websites van ZonMw (www.zonmw.nl/kennissynthese) en NIGZ (www.nigz.nl).

Suggesties? Stuur een bericht naar Jessika van Kammen, kammen@zonmw.nl onder vermelding van Handleiding Kennissynthese.

Citatiewijze: Bos, V. en van Kammen J. 2007. Kennissynthese; een handleiding. Den Haag en Woerden: ZonMw en NIGZ.

ISBN: 9789069282466

400/06/2007/05

© 2007, NIGZ-ZonMw. Overname uit deze uitgave is toegestaan, mits onder volledige bronvermelding.

ZonMw

NIGZ

*investeren
in gezondheid*

Kennissynthese

een handleiding

Vivian Bos (voorheen NIGZ-CKK, met ingang van 1-9-2006 RIVM)
en
Jessika van Kammen (ZonMw)

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Inleiding	8
Hoofdstuk 1: Afbakenen van de vraagstelling	13
1.1 Bespreken van de vraagstelling met de opdrachtgever	13
1.2 Personele invulling: uitvoerders en begeleidingscommissie	14
1.3 Globale oriëntatie op het onderwerp	15
1.4 Aanscherpen van de vraagstelling en subvragen	16
1.5 Terugkoppelen met de opdrachtgever	16
Hoofdstuk 2: Verzamelen van informatie uit onderzoek, beleid en praktijk	17
2.1 Vaststellen van de te includeren typen informatie	17
2.2 Vaststellen van de te raadplegen bronnen, vaststellen van in- en exclusiecriteria en bepalen van de zoekstrategie	18
2.3 Verzamelen van de beoogde informatie	19
2.4 Excluderen van de informatie die niet aan de inclusiecriteria voldoet	19
2.5 Maken van een sociale kaart	20
Hoofdstuk 3: Verwerken van informatie	21
3.1 Maken van overzichten met informatie die aansluit bij de onderzoeksvragen	21
3.2 Combineren van informatie uit overzichten in het licht van de onderzoeksvragen	22
Hoofdstuk 4: Contextanalyse en betrekken van stakeholders	23
4.1 Contextanalyse	23
4.2 Betrekken van stakeholders	24
4.3 Samenbrengen van domeinen	25
4.4 Vormen van uitkomsten	25
Hoofdstuk 5: Verslaglegging en verspreiden product	27
Bijlagen:	
Bijlage 1 Opdrachtformulier	29
Bijlage 2 Verschillende typen informatie	34

Bijlage 3	Voorbeelden van tabellen voor het samenvatten van informatie	36
Bijlage 4	Kwaliteit van informatie	38
Bijlage 5	Methoden om informatie te verwerken	41
Bijlage 6	Het uitvoeren van een contextanalyse	43
Bijlage 7	Externe toetsing van resultaten met experts en stakeholders	47
Bijlage 8	Protocol kennissynthese van het NIGZ	50
Literatuur		56

Voorwoord

NIGZ en ZonMw hebben een samenwerkingsconvenant getiteld 'Kennis beter benutten'. Beide organisaties hebben het stimuleren van gebruik van kennis voor zorgverbetering hoog in het vaandel staan. Bovendien willen wij elkaars expertise en ervaringen zo goed mogelijk benutten. Deze Handleiding is het tastbare bewijs daarvan.

Het NIGZ heeft de afgelopen jaren enkele tientallen reviews, overzichtstudies en kennissyntheses gemaakt. In 1999 is dit begonnen vanuit het CRIM, het Centrum voor Review & Implementatie, dat in 2003 is opgegaan in het NIGZ-Centrum Kennis & Kwaliteit. Vanaf het begin is daarbij het uitgangspunt geweest een gedegen overzicht te geven van de beschikbare kennis op basis van inzichten uit beleid, onderzoek en praktijk. De behoefte aan een helder omschreven aanpak van werken aan kennissyntheses werd steeds duidelijker. De afgelopen jaren zijn daarom systematisch alle studies achteraf besproken en geëvalueerd. De leerervaringen zijn verwerkt in deze handleiding.

Bij ZonMw ontwikkelde kennissynthese zich als uitvloeisel van de opdracht om het gebruik van resultaten van door ZonMw gefinancierd onderzoek te stimuleren. Voor aansluiting bij de kennisbehoefte van het veld bleek het aanbrengen van samenhang in onderzoeksresultaten van belang. Bovendien werd goede ervaring opgedaan met het in context plaatsen van de hoofdboodschappen uit onderzoek in interactie met gezondheidszorgprofessionals en beleidsmakers. Ook bij ZonMw ontstond de behoefte om de vanaf de werkvloer ontwikkelde werkwijze te documenteren. Dit sloot aan bij de ervaringen en wensen van het NIGZ en bood een goede gelegenheid om dit samen op te pakken.

De praktijk is altijd weerbarstiger dan de theorie. De ervaring leert dat het lang niet altijd haalbaar is om vooraf bedachte plannings ook zo te realiseren. Dat geldt voor het verzamelen en ordenen van informatie, en dat geldt zeker voor het in gesprek met de potentiële gebruikers vertalen van bevindingen in aanbevelingen. Op dit moment verkennen wij samen de verschillende toepassingsmogelijkheden van de Handleiding. Ook voor andere instituten die zich bezig houden met het genereren van maximaal toepasbare kennis is deze aanpak interessant. Zij worden uitgenodigd om deel te nemen en bij te dragen aan verdere uitwisseling en ontwikkeling en daartoe contact op te nemen met de auteurs. De gezondheidszorg is immers gebaat bij een gedegen onderbouwing van het werk.

Jan Huurman
Directeur ad interim NIGZ

Henk Smid
Directeur ZonMw

Inleiding

1. Wat is kennissynthese

Kennissynthese is een benadering om informatie uit onderzoek op systematische en transparante wijze te combineren met informatie uit beleid en praktijk om daarmee het gebruik van kennis door preventiewerkers en zorgverleners en hun beroepsorganisaties, patiënten en hun organisaties, managers van zorg- en preventie-instellingen, zorgverzekeraars en beleidsmakers te bevorderen.

2. Doel van de handleiding

- Uitdrukking geven aan consensus binnen ZonMw en NIGZ over wat kennissynthese is, wanneer het zinvol is en hoe kennissynthese uitgevoerd kan worden.
- Bieden van praktische handvatten voor het doen van kennissynthese.
- De kwaliteit van kennissyntheses vergroten.

3. Totstandkoming van dit voorstel

Deze handleiding is de weerslag van:

- De ervaring binnen ZonMw en NIGZ met het uitvoeren van kennissyntheses;
- Input van kennissynthesegroep ZonMw en NIGZ;
- Internationale literatuur en papers;
- Uitwisseling op workshops met Canadian Health Services Research Foundation, Canadian Institutes of Health Research en de Britse National Health System Service Delivery Organisation (NHS SDO);
- Activiteiten van NIGZ-CKK rond het ontwikkelen van een review protocol in het kader van het Europese project Getting Evidence into Practice (Räty et al., 2005a en 2005b).

4. Wanneer is kennissynthese zinvol?

Gebruik van onderzoeksresultaten kan de praktijk van zorg en preventie verbeteren en leiden tot goed geïnformeerde beleidsbeslissingen. Daarbij is het vaak nodig om, naast onderzoeksresultaten, kennis te verwerven over de praktijk of het beleidsproces waarin de onderzoeksresultaten tot verandering zouden kunnen leiden, het verwerven van kennis in wat de onderzoeksresultaten en informatie over

beleid en praktijk zouden betekenen voor beleidsmakers en/of praktijkwerkers en (samen met hen) na te gaan hoe het gebruik gerealiseerd kan worden.

De meerwaarde van kennissynthese is dat dit proces expliciet, transparant en systematisch gebeurt. Daardoor draagt deze benadering bij aan de kwaliteit en de kans op het succes van implementatieprocessen.

De aanleiding voor het doen van een kennissynthese kan zijn het beschikbaar komen van een cluster van samenhangende onderzoeksbevindingen of een vraag van potentiële gebruikers van kennis zoals beleidsmakers, praktijkwerkers of andere besluitvormers. Uiteindelijk zijn voor een kennissynthese zowel de belangstelling van potentiële gebruikers als de beschikbaarheid van onderzoeksbevindingen en informatie uit beleid en praktijk nodig.

5. Uitgangspunten van kennissynthese

Kennissynthese is een benadering, omdat er een set van uitgangspunten is die kennissynthese onderscheidt van andere benaderingen om gebruik van kennis te bevorderen of om veranderingsprocessen in de praktijk en in het beleid te beïnvloeden. Binnen de uitgangspunten zijn er tal van vormen en variaties mogelijk. Hieronder worden de uitgangspunten kort aangegeven. Deze zijn in de handleiding uitgewerkt in praktische handvatten.

De *basisingrediënten* van kennissyntheses zijn:

- Informatie uit wetenschappelijk onderzoek zoals Randomized Controlled Trials, quasi-experimenteel, observationeel, kwalitatief en etnografisch onderzoek, surveys, meta-analyses et cetera;
- Informatie over beleid en het beleidsproces waarin de resultaten gebruikt moeten worden, op basis van interviews, nota's, beleidsdocumenten et cetera;
- Informatie over de praktijk waarin de resultaten gebruikt moeten worden, op basis van interviews, contacten met organisaties en informele consultatie;
- Begrip van het (veranderings)proces waarin informatie uit wetenschap, beleid en praktijk gebruikt moet worden.

Kennissynthese heeft de volgende *fases*, die in de praktijk vaak door elkaar lopen:

1. signaleren van probleem en afbakenen vraagstelling;
2. verzamelen van informatie uit onderzoek, beleid en praktijk;
3. verwerking van informatie;
4. contextualisatie, betrekken van stakeholders en synthetiseren;
5. verslaglegging en verspreiding product.

Afhankelijk van het doel zijn bepaalde fases meer of minder uitgebreid.

6. Vormen van kennissynthese

Het is zinvol om onderscheid te maken tussen knowledge support en decision support (Mays et al., 2005).

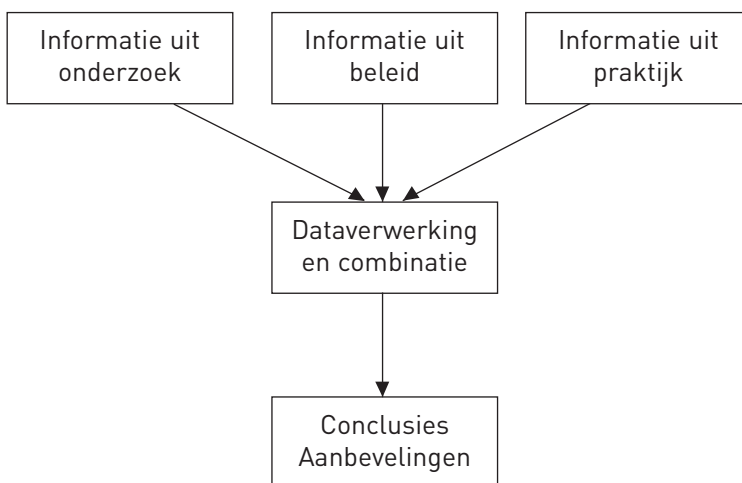
Knowledge support is het aandragen van kennis voor besluitvorming in praktijk en beleid. De uitkomst is een beschrijving van de best beschikbare evidence, op basis van onderzoeksbevindingen en praktijk- en beleidservaringen.

Decision support is het ondersteunen van besluitvorming in praktijk en beleid. In aanvulling op knowledge support behelst dit een vertaalslag van onderzoeksresultaten en informatie uit beleid en praktijk, samen met potentiële gebruikers zoals bijvoorbeeld zorgverleners en hun beroepsorganisaties, patiënten en hun organisaties, managers van zorginstellingen, zorgverzekeraars en beleidsmakers. De uitkomsten zijn gecontextualiseerde en door de gebruikers breed gedragen oplossingen, boodschappen, conclusies, aanbevelingen en/of scenario's, die gebaseerd zijn op onderzoeksbevindingen en praktijk- en beleidservaringen.

Welke vorm een kennissynthese krijgt, hangt af van de wensen en doelen van opdrachtgever en uitvoerder, de praktische omstandigheden (tijd, geld, andere instituten en initiatieven, et cetera) en van de beschikbaarheid van informatie. In de praktijk zijn er vaak tussenvormen; er is een glijdende schaal tussen knowledge support en decision support.

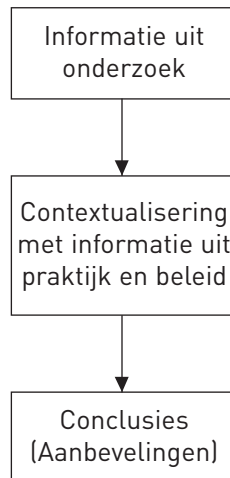
Bij het uitvoeren van kennissyntheses zijn (minimaal) twee variaties te onderscheiden. In onderstaande grafieken zijn deze weergegeven.

Manier A

De informatie uit onderzoek, beleid en praktijk wordt 'parallel' geanalyseerd. Vervolgens worden de resultaten uit beleid, onderzoek en praktijk als puzzelstukken in elkaar geschoven. De verbinding tussen de stukken wordt in kaart gebracht, evenals de witte vlekken. Dit kan leiden tot een beschrijving van de mate waarin wetenschappelijk onderzoek antwoord geeft op vragen vanuit praktijk en beleid. Resultaten uit onderzoek en visies van praktijk en beleidsmedewerkers op hetzelfde onderwerp kunnen ook tezamen antwoord geven op de vraag. Of informatie afkomstig uit onderzoek, beleid en praktijk kan antwoord geven op afzonderlijke deelvragen of kan hetzelfde probleem vanuit een andere invalshoek belichten.

Manier B

Een andere manier is om eerst de hoofdboodschappen uit onderzoek te analyseren en vervolgens samen met de betrokkenen uit de praktijk en/of beleid na te gaan wat deze boodschappen voor hen betekenen. Deze informatie wordt samengebracht in een werkdokument en besproken met de betrokkenen tijdens een *invitation conference*.

7. Rol van organisaties die kennissyntheses uitvoeren

Kennissynthese beoogt een objectief antwoord te geven op een vraag. Het is daarom van belang dat de organisatie die de kennissynthese uitvoert geen directe belangen heeft bij de uitkomsten van een kennissynthese, anders dan dat de resulta-

ten gebruikt worden voor verbetering van beleid en praktijk. De uitvoerende organisatie moet zich bewust te zijn van het institutionele landschap waarin men zich beweegt: wie zijn andere (intermediaire) organisaties rond een probleem en wat zien zij als hun rol? Ook is een belangrijke vraag wat effectief is: wie is de meest geloofwaardige afzender van de kennissynthese in de ogen van de doelgroep? Tot slot is van belang of de uitvoerende organisatie de benodigde expertise en capaciteit heeft en eindverantwoordelijkheid kan dragen.

8. Gebruikswijzer

Voor alle vormen van kennissynthese gelden dezelfde uitgangspunten. De manieren waarop de kwaliteit van het kennissyntheseproces bewaakt kan worden, het omgaan met informatie uit verschillende bronnen en het betrekken van beoogde doelgroepen zijn hetzelfde. Daarom hebben we de aanpak van kennissyntheses beschreven in een handleiding op hoofdlijnen met bijlagen die desgewenst achtergrondinformatie geven. *Bijlage 1* bevat een voorbeeld van een opdrachtformulier. *Bijlage 8* is het protocol kennissynthese van het NIGZ, dat gebruikt wordt bij het begroten van opdrachten. De fasen die in deze handleiding beschreven worden zijn in grote lijn hetzelfde voor kennissyntheses die gericht zijn op knowledge support of op decision support, al zal de precieze invulling verschillen. De keuzes die gemaakt worden, bijvoorbeeld over de samenstelling van de begeleidingscommissie, de scope van de dataverzameling en presentatievorm, hangen samen met de doelstelling.

Het doen van kennissyntheses is deels een ambachtelijk proces dat zich niet geheel in een handleiding laat vastleggen. Deze handleiding verhoudt zich tot het doen van kennissyntheses als een recept tot koken. Het is bedoeld als hulpmiddel om het proces inzichtelijk en doelgericht te maken, transparant te werken en kwaliteit te leveren.

In deze handleiding beschrijven we kennissynthese als een lineair proces. In de praktijk zal het proces echter vaak iteratief doorlopen worden. Eerdere keuzes zullen bijgesteld worden naar aanleiding van ervaringen in een volgende fase. Afhankelijk van de afspraken met de opdrachtgever zullen sommige fases soms volledig overgeslagen worden of juist in volle omvang uitgevoerd worden.

Hoofdstuk 1

Afbakenen van de vraagstelling

Uitgangspunten:

- Maak heldere afspraken met de opdrachtgever en koppel steeds terug.
- Maak ruimte voor de basisingrediënten van kennissynthese: informatie uit onderzoek, beleid en praktijk en inzicht in veranderingsprocessen.
- Zorg voor samenhang tussen doel en methoden.
- Maak bewuste keuzes rond het betrekken van andere spelers rond het onderwerp (op het gebied van onderzoek, beleid en praktijk).

1.1 Bespreken van de vraagstelling met de opdrachtgever

Kennissyntheses worden vrijwel altijd in opdracht uitgevoerd. De opdrachtgever kan een externe partij zijn of bijvoorbeeld een (interne) begeleidings-commissie of leidinggevende. Vaak komt de exacte vraagstelling tot stand in overleg. Het formulier in *bijlage 1* kan bij deze gesprekken gebruikt worden. Aspecten die in de fase van de opdrachtverlening in elk geval aan bod moeten komen zijn:

- Aanleiding: Wat is de aanleiding van de onderzoeksvraag? Welk probleem ligt eraan ten grondslag?
- Doel van de synthese: Wat wil men met de synthese bereiken? Gaat het vooral om knowledge support of ook om decision support?
- Onderzoeksvragen: Wat wil men weten? Vaak zijn er meerdere vragen. Het moet helder zijn in welke context, en over welke populatie, determinanten, interventie en uitkomstmaten het gaat en welke relaties hiertussen van belang zijn.
- Mate waarin informatie uit beleid, praktijk en onderzoek moet worden meegenomen in de synthese. Welk soort informatie is nodig om de verschillende vragen te beantwoorden?
- Wat zijn de wensen van de opdrachtgever met betrekking tot de hardheid van de conclusies? Moet een systematische review onderdeel uitmaken van de kennissynthese? Hoe hard kan het antwoord op de vraag zijn, gezien de aard van de vraag en de stand van zaken in het veld? Vaak zullen de verwachtingen van de opdrachtgever bijgesteld moeten worden, omdat het bij veel onderwerpen niet mogelijk is met harde conclusies te komen.
- Moet een methode toegepast worden om draagvlak te creëren? Wat betekent

dit voor het betrekken van personen uit onderzoek, beleid en praktijk en de doelgroep in de verschillende fases van het proces?

- Wensen ten aanzien van de producten (rapport, presentatie, invitational conference, et cetera) die geleverd worden.
- Inzet van middelen en tijdspad (zie voor een voorbeeld *bijlage 8*).
- Afspraken over tussentijdse terugkoppeling, eventuele go- en no-go-momenten, en eindevaluatie.

Indien een systematische review op het betreffende onderwerp niet beschikbaar is, moet overwogen worden om een systematische review (als onderdeel van het kennissyntheseprocess) te laten uitvoeren. Het doen van een systematische review is een taak voor onderzoekers met ervaring en/of veldkennis. Dit kan aan het Dutch Cochrane Centre of een universiteit uitbesteed worden. Zie ook *bijlage 5*.

Bij het aanscherpen van de vraagstelling kan het helpen het eindrapport voor ogen te houden. Wat moet daar in staan? Wat voor soort resultaten wil men straks hebben? Wanneer is men tevreden? Praat over het eindresultaat en redeneer dan terug wat daarvoor nodig is en welke consequenties dit heeft voor de methode en benodigde informatie.

1.2 Personele invulling: uitvoerders en begeleidingscommissie

Een kennissynthese wordt bij voorkeur uitgevoerd door minimaal twee personen. Dit helpt om bias te voorkomen. Zowel bekendheid met het uitvoeren van een kennissynthese als kennis van het onderwerp zijn van belang bij het selecteren van de uitvoerders. Onderdelen kunnen uitbesteed worden, bijvoorbeeld het verzamelen van onderzoeksliteratuur.

In overleg met de opdrachtgever wordt een begeleidingscommissie in het leven geroepen. Dit is belangrijk om input te verkrijgen vanuit onderzoeks-, praktijk- en beleidsperspectief. Deze mensen zijn de antennes in het veld en tegelijkertijd de ambassadeurs van de kennissynthese. Voor de antennefunctie is goede inbedding in het veld belangrijk, en de vaardigheid en bereidheid om over de grenzen van het eigen domein heen te kijken. Voor de ambassadeursfunctie zijn naast loyaliteit aan de doelstelling van de kennissynthese, inzicht in veranderingsprocessen in praktijk en beleid en de rol van kennis daarbij vereist. Buitengewoon nuttig zijn commissieleden met een dubbel perspectief die dus in staat zijn om bijvoorbeeld zowel vanuit de praktijk als beleidsmatig mee te denken. De samenstelling van de begeleidingscommissie hangt naast het onderwerp ook

samen met het doel van de synthese. Voor knowledge support is het aan te bevelen mensen met een onderzoeksmatige achtergrond in de begeleidingscommissie op te nemen. Als de kennissynthese meer richting decision support gaat, zouden juist meer mensen met beleidsmatige expertise zitting moeten nemen in de begeleidingscommissie. Vaak is het aan te bevelen leden van de begeleidingscommissie in een specifieke fase van het proces in te zetten. Onderzoekers zouden sterk betrokken moeten worden bij de dataverzameling en in de verwerkingsfase, terwijl beleidsmakers sterker betrokken zouden moeten zijn in de fase waarin de aanbevelingen geformuleerd worden.

Bij kennissynthesen voor beleid is het belangrijk om af te stemmen met andere spelers. Denk aan de Gezondheidsraad, die als opdracht heeft om beleidsmakers te informeren en aan het College voor Zorgverzekeringen, die zelf kennis synthetiseert voor haar beleid en ook signalen kan afgeven aan beleidsmakers. Bij kennissynthese op het gebied van de openbare gezondheid en preventie zijn RIVM, GGD Nederland en NIGZ belangrijke spelers om mee af te stemmen wie welke rol op zich neemt. Bij kennissynthesen op het gebied van een specifieke ziekte of aandoening zijn de beroeps- en patiëntenorganisaties belangrijk. Het kan zinvol zijn deze spelers uit te nodigen om in de begeleidingscommissie plaats te nemen.

De belangrijkste taken van de begeleidingscommissie zijn:

- het waarborgen van de kwaliteit van het proces;
- het helpen bij het nemen van beslissingen gedurende het proces;
- het leveren van relevante contextuele informatie;
- het meelezen van drafts en deze voorzien van opbouwend commentaar;
- het formuleren van (voorlopige) conclusies en aanbevelingen;
- het faciliteren van de communicatie met de opdrachtgever;
- het afstemmen met andere spelers in het veld.

1.3 Globale oriëntatie op het onderwerp

Terwijl het in de informatieverzameling- en verwerkingsfase (hoofdstuk 2 en 3) gaat om het gericht beantwoorden van een vraag, is het in deze fase van belang om voldoende kennis te vergaren om de juiste vraag te stellen. Bedenk welke informatie je nodig hebt om de vraag goed te kunnen formuleren en de kennissynthese goed te kunnen afbakenen. Veelal zal dit informatie zijn over de omvang van het probleem, belangrijke determinanten, uitkomstmaten, risicogroepen, eerder onderzoek, oplossingen voor het probleem, maatschappelijke context, stakeholders, theorievorming et cetera. Hiervoor is zinvol de leden van de

begeleidingscommissie te raadplegen, een internetsearch uit te voeren en (grijze) literatuur te lezen. Ook is het aan te raden om te checken of er een (actuele) systematische review over het onderwerp van de kennissynthese is. Een systematische review is een efficiënte manier om overzicht te krijgen over wat er in de internationale literatuur bekend en niet bekend is, naar aanleiding van een gerichte vraagstelling.

1.4 Aanscherpen van de vraagstelling en subvragen

Op basis van het gesprek met de opdrachtgever en de globale oriëntatie stellen de uitvoerders een schriftelijk voorstel op over de vraagstelling, de subvragen, de informatie die gebruikt wordt als input, de manier waarop de informatie verwerkt wordt, de te leveren output en de afspraken over financiën en tijdpad (zie ook punten onder 1.1 en *bijlage 1*). Dit voorstel leggen de uitvoerders voor aan de begeleidingscommissie, waarna eventueel commentaar wordt verwerkt.

1.5 Terugkoppelen met de opdrachtgever

Leg het voorstel voor aan de opdrachtgever, stel het bij waar nodig en laat het definitieve voorstel accorderen door opdrachtgever en begeleidingscommissie.

Met de opdrachtgever is ook besproken op welke momenten en over welke inhoudelijke of methodologische keuzes tussentijdse terugkoppeling plaats vindt. Na oplevering van het eindproduct en afronding van het proces is het zinnig een eindgesprek te houden waarin het proces en het eindproduct worden geëvalueerd. Zijn er wijzigingen opgetreden ten aanzien van oorspronkelijk gemaakte afspraken, wat zijn de oorzaken van deze wijzigingen geweest, wat ging er goed tijdens het proces, wat ging er minder goed, waar lag dit aan, wat kun je hiervan leren voor een volgende keer, waar is de opdrachtgever wel en niet tevreden over?

Het is mogelijk (additioneel) de impact van de kennissynthese te evalueren. Als het doel bijvoorbeeld was een besluitvormingsproces te faciliteren, kan bekeken worden in welke mate men hierin is geslaagd. Het uitvoeren van een dergelijke 'impactanalyse' vormt echter geen standaard onderdeel van de eindevaluatie.

Hoofdstuk 2

Verzamelen van informatie uit onderzoek, beleid en praktijk

Uitgangspunten:

- Verschillende typen vragen vereisen verschillende typen informatie.
- Documenteer je zoekstrategie en zoek systematisch. Dit is belangrijk opdat anderen kunnen beoordelen wat de basis van de uitspraken is.
- Laat je niet verleiden alles te willen opnemen in de synthese.
- Maak zo mogelijk een sociale kaart.

2.1 Vaststellen van de te includeren typen informatie

Over het algemeen zal het voor een kennissynthese nodig zijn om informatie te gebruiken uit wetenschappelijke literatuur, grijze literatuur zoals nota's, websites en verslagen en (telefonische) interviews met experts en andere betrokkenen.

Het is van belang om bewust om te gaan met de oorsprong van de informatie, omdat dit gevolgen heeft voor de manier waarop de informatie verwerkt wordt (zie hoofdstuk 3) en voor de antwoorden die op basis van deze informatie gegeven kunnen worden (zie *bijlage 2* over verschillende typen informatie). De oorsprong van informatie is van belang voor het kunnen beoordelen van het gewicht ervan voor de kennissynthese en om te bepalen hoe de informatie wordt ingezet. Steeds moet expliciet worden beschreven van welke typen informatie gebruik gemaakt wordt.

De beslissing welke typen informatie in de synthese geïncludeerd worden, moet – naast de beschikbaarheid van informatie – ingegeven worden door de onderzoeksvragen. Verschillende typen informatie (bijvoorbeeld wetenschappelijke onderzoek, opinies van deskundigen, praktijkervaringen, beleidsdocumenten) lenen zich voor het beantwoorden van verschillende type vragen.

Voor informatie over de effectiviteit van een bepaalde interventie zijn resultaten van RCT's en meta-analyses het meest geëigend. Dit type informatie geeft echter nauwelijks inzicht in vragen als 'welke groepen gaat dit probleem aan?' of 'hoe werkt het?'. Antwoorden op dergelijke vragen kunnen bijvoorbeeld geleverd worden door resultaten van quasi-experimenteel en kwalitatief sociaal-

wetenschappelijk onderzoek en door grijze literatuur. Informatie over de vraag of een bepaalde interventie of beleidsmaatregel acceptabel is en wat er nodig is om deze ingevoerd te krijgen is veelal afkomstig uit beleidsanalyses, (semi-structureerde) interviews met (groepen) personen of uit verslagen van soortgelijke implementatietrajecten. Zie hierover ook 4.1.

2.2 Vaststellen van de te raadplegen bronnen, vaststellen van in- en exclusiecriteria en bepalen van de zoekstrategie

De keuze voor de te includeren typen informatie beïnvloedt ook welke bronnen (databases, internet searches, experts) je gaat raadplegen om de informatie te vinden. Maak een keuze op basis van de vraagstelling, de eisen die deze stelt aan de bronnen en de afspraken met de opdrachtgever. Bij een synthese die meer gericht is op knowledge support zal in het algemeen meer gebruik gemaakt worden van wetenschappelijke informatie bronnen. Daarenboven zullen syntheses gericht op decision support veel bronnen gebruiken die informatie over beleid en praktijk ontsluiten. Niet alle informatie is uit documenten te halen. Interviews kunnen ook uitkomst bieden als bron van informatie. Ze zijn bovendien zinvol om te toetsen in hoeverre het gedachtegoed dat in de kennissynthese ontwikkeld wordt aansluit bij het perspectief van de geïnterviewde en om te bouwen aan draagvlak.

Als de bronnen zijn vastgesteld, moeten de selectiecriteria opgesteld worden. Het doel van het opstellen van selectiecriteria is die artikelen, documenten, rapporten, interviewvragen en dergelijke te selecteren die helpen de onderzoeksvraag te beantwoorden. Selectiecriteria (in- en exclusiecriteria) moeten in lijn zijn met de onderzoeksvragen en moeten gedefinieerd worden in termen van het onderwerp, de uitkomstmaten, de populatie, de interventie, het onderzoeksdesign, de landen waar relevante informatie uit afkomstig is, tijdsperiode, et cetera. De criteria vloeien dus voort uit het geaccordeerde voorstel.

Een zoekstrategie is de manier waarop de informatie gezocht wordt en wordt ingegeven door de onderzoeksvraag, de te includeren typen informatie en de te raadplegen bronnen. Het is belangrijk dat het zoeken systematisch gebeurt en dat beschreven wordt wat precies is gedaan en welke informatie dit heeft opgeleverd. Meestal is het zinvol verschillende manieren van zoeken te gebruiken, bijvoorbeeld een combinatie van zoeken op trefwoorden in een database en zoeken via de 'sneeuwbalmethode'. Dat wil zeggen referenties van gevonden artikelen nagaan en/of geïnterviewde personen vragen naar andere relevante personen.

Het helder definiëren van bronnen, selectiecriteria en zoekstrategie verhoogt de kracht en de hardheid van de uitkomsten van de kennissynthese. Wanneer deze zaken goed gedefinieerd zijn geeft dit een indruk van de reikwijdte van de resultaten en de mate waarin de zoektocht volledig is.

2.3 Verzamelen van de beoogde informatie

Voor wat betreft documenten kan de informatieverzameling worden uitbesteed, bijvoorbeeld aan een informatiespecialist. Begin breed met zoeken: includeer in eerste instantie alles wat voldoet aan de inclusiecriteria. In stap 2.4 wordt vervolgens informatie geëxcludeerd.

Zorg voor verslaglegging van eventuele wijzigingen in de gevolgde zoekstrategie en voor verslaglegging van de resultaten van de zoekacties. De plaats waar je hebt gezocht, beïnvloedt de resultaten en de hoeveelheid gevonden informatie en is ook een resultaat. Ook om deze redenen is verslaglegging van de zoekstrategie belangrijk.

Als (semi-gestructureerde) interviews worden afgenomen is het nodig om toestemming te vragen voor het gebruik van informatie uit het interview in de kennissynthese. Het is zinvol een verslagje van het gesprek te maken en dit ter controle aan de geïnterviewde voor te leggen. Telefonische interviews zijn vaak efficiënt.

2.4 Excluderen van de informatie die niet aan de inclusiecriteria voldoet

Het is gebruikelijk dat stap 2.3 artikelen, rapporten, interviewverslagen en dergelijke oplevert die bij nader inzien niet aan de inclusiecriteria voldoen. Ze dragen niet bij aan de beantwoording van de vraagstelling. Laat je niet verleiden alles te willen opnemen in de kennissynthese. Selecteer die informatie die voldoet aan de criteria en excludeer informatie die hier niet aan voldoet. Leg vast waarom informatie niet meegenomen is (bijvoorbeeld irrelevante setting, andere doelgroep, niet de gevraagde (combinatie van) interventies) en welke en hoeveel informatie geëxcludeerd is. Documenteer dit bijvoorbeeld in een spreadsheet (zie ook *bijlage 3*).

2.5 Maken van een sociale kaart

Voor een kennissynthese gericht op decision support is het maken van een sociale kaart essentieel, maar dit is ook nuttig om het daadwerkelijk gebruik van een overzicht van beschikbare interventies (knowledge support) te bevorderen.

Een sociale kaart is een overzicht van welke partijen een rol spelen bij het al dan niet veranderen van de praktijk of van het beleid naar aanleiding van de verzamelde informatie. Het kan gaan om organisaties en/of personen. Aangegeven kan bijvoorbeeld worden wat organisaties en/of personen doen rond het onderwerp, wat de omvang daarvan is, welke kansen en bedreigingen de nieuwe informatie met zich mee brengt, en welke mogelijkheden (bijvoorbeeld beleidsinstrumentarium) de organisatie heeft om bij te dragen aan het veranderingsproces. Zie verder *bijlage 6*.

Hoofdstuk 3

Verwerken van informatie

Uitgangspunten:

- Maken van overzichten van de gevonden informatie. Laat verdere interpretatie (nu nog) achterwege.
- Leg in deze overzichten inhoudelijke informatie vast, ook informatie die benodigd is om de betrouwbaarheid van de bevindingen te kunnen vaststellen.
- Orden informatie systematisch en zet informatie gericht in. Zoek uit welke informatie antwoord geeft op welke vraag en breng deze bijeen.
- Combineer ongelijksoortige informatie op een bewuste en weloverwogen manier.

3.1 Maken van overzichten met informatie die aansluit bij de onderzoeksvragen

In deze fase gaat het erom de informatie die relevant is voor beantwoording van de onderzoeksvragen op transparante wijze te ordenen.

Het volgens een vast format samenvatten van relevante informatie faciliteert het gericht doorzoeken van de verzamelde gegevens en helpt voorkomen dat je afdwaalt van de onderzoeksvragen. Ook helpt het om voortijdige interpretatie van gegevens te voorkomen.

Een manier om dit te doen is door overzichten te maken, bijvoorbeeld door informatie samen te vatten in (een serie) tabellen of gestructureerde samenvattingen. In sommige gevallen is het handig om in eerste instantie per geïncludeerd artikel, interview en beleidsdocument de relevante gegevens samen te vatten in een data-extractieformulier dat steeds een aantal vast kopjes kent. In andere gevallen kan de informatie meteen in overzichtstabellen samengevat worden (zie *bijlage 3* voor enkele voorbeeldtabellen). De overzichtstabellen dienen aan te sluiten bij de gestelde onderzoeksvragen.

De verdere informatieverwerking gebeurt zoveel mogelijk op basis van de overzichten. Daarom moet (vrijwel) alle informatie die je uit de bron in de uiteindelijke kennissynthese wilt opnemen in de overzichten staan.

Voor het verder verwerken van de informatie is het van belang inzicht te hebben in de kwaliteit van de informatie. De kwaliteit moet veelal vastgesteld worden voordat overgegaan kan worden tot verdere verwerking van de informatie. Zie *bijlage 4* over het vaststellen van de kwaliteit van verschillende typen informatie.

3.2 Combineren van informatie uit overzichten in het licht van de onderzoeksvragen

Hoe de informatie vervolgens bewerkt wordt hangt sterk af van het doel van de kennissynthese (knowledge support of ook decision support), de vraagstelling en de typen informatie die verzameld zijn (bijvoorbeeld kwantitatief en/of kwalitatief wetenschappelijke onderzoek, opinies van deskundigen, praktijkervaringen, beleidsdocumenten).

Elke kennissynthese kan knowledge support tot doel hebben. Hierbij gaat het vooral om het verantwoord ordenen en samenvatten van relevante informatie. Wij bevelen aan gegevens uit beleid, onderzoek en praktijk niet meteen samen te voegen maar ze als ongelijksoortig te beschouwen en apart te verwerken. Niet alleen informatie uit beleid, onderzoek en praktijk is ongelijksoortig, ook binnen deze domeinen bestaan grote verschillen. Informatie afkomstig uit verschillende onderzoeksdesigns is net zo goed ongelijksoortig en kan net zo min zomaar samengevoegd worden als informatie uit beleid en praktijk. Per deelvraag kunnen conclusies en eventuele aanbevelingen geformuleerd worden. Als verschillende typen informatie antwoord geven op dezelfde deelvraag is het interessant om de uitkomsten te vergelijken en te checken op trends en verschillen. Zie *bijlage 5* voor een beschrijving hoe dit gedaan kan worden.

Informatie afkomstig uit beleid en praktijk speelt bij decision support vaak een grotere rol en naarmate de doelstelling meer richting decision support verschuift, moeten dan ook vaak aanvullende analyses en activiteiten verricht worden. In deze gevallen wordt het steeds belangrijker informatie te includeren over de context waarin de (beleids)beslissing genomen is en de standpunten van stakeholders. Zie *bijlage 6* en hoofdstuk 4 voor meer informatie over hoe dergelijke analyses uitgevoerd kunnen worden.

Hoofdstuk 4

Contextanalyse en betrekken van stakeholders

Uitgangspunten:

- Informatie is maar één van de elementen in een veranderingsproces.
- Verandering is geen louter technisch proces. Gezondheidszorg, onderzoek doen en het maken beleid zijn ook sociale en politieke processen, elk met hun eigen logica, professionele cultuur en tijdspad.
- Leidend moet zijn: in beeld brengen van wat nodig is om het gebruik van informatie in praktijk en beleid te bevorderen. De sociale kaart (zie 2.5) helpt hierbij.
- Onderzoek, praktijk en beleid hebben elk een specifieke meerwaarde. Het gaat om het stimuleren van de interactie, niet om het opheffen van de grenzen.
- Aanbevelingen moeten van een geëigende en geloofwaardige partij komen en een duidelijke adressant hebben.

De mate waarin de onderdelen die in hoofdstuk 4 beschreven zijn ook daadwerkelijk uitgevoerd worden, hangt sterk samen met het doel van de synthese. Als het doel meer richting decision support gaat, zijn onderstaande onderdelen belangrijk. Bij een kennissynthese met als doel knowledge support kan deze fase ten dele of helemaal overgeslagen worden. Er van uitgaande dat de opdrachtgever wil dat de kennissynthese – of het nu knowledge of decision support is – daadwerkelijk gebruikt wordt, is het zinvol om minimaal een sociale kaart te maken (zie 2.5).

4.1 Contextanalyse

Doel van een contextanalyse is de context waarin de informatie gebruikt zal worden in kaart te brengen. Duidelijk wordt dan wie er betrokken zijn bij het al dan niet gebruiken van de informatie, wat er voor nodig is om de informatie te gebruiken en hoe dat bereikt kan worden.

In 1.1 is met de opdrachtgever besproken of de nadruk van de kennissynthese zal liggen op knowledge support of dat deze uitgebreid wordt richting decision support. Het is afhankelijk van de plaats van de synthese op het continuüm tussen knowledge en decision support in welke mate de resultaten uit hoofdstuk 3 verder gecontextualiseerd moeten worden.

Het maken van een sociale kaart is vaak de eerste stap van een contextanalyse. Verder gaat het om antwoorden op vragen als: wie zijn (en waren) er betrokken bij de uitvoering en bij de besluitvorming, wat betekenen de resultaten uit hoofdstuk 3 voor hen, welke (beleids)instrumenten hebben zij om deze resultaten te gebruiken? Antwoorden op deze vragen kunnen komen uit interviews met stakeholders en uit het lezen van documenten en websites van de stakeholders. Zie *bijlage 6* voor meer informatie over het uitvoeren van een contextanalyse.

4.2 Betrekken van stakeholders

Als een kennissynthese decision support tot doel heeft, is het essentieel om de beoogde gebruikers te betrekken bij het formuleren van conclusies en aanbevelingen. De expertise van onderzoekers bevindt zich immers met name op het gebied van knowledge support, het systematisch verzamelen en bundelen van informatie. De kans op succes van de kennissynthese neemt toe als het 'vertalen' van de resultaten uit hoofdstuk 3 door beleidsmakers, wetenschappers en mensen uit de praktijk samen wordt gedaan. Het is aan te bevelen mensen te betrekken die goed zijn ingebed in de omgeving waar de kennissynthese betrekking op heeft en die beslissingsbevoegdheid hebben (Summary of invitational workshop, 2006). Uit de contextanalyse en de sociale kaart volgt wie zinvol is om hierbij te betrekken. Denk aan: onderzoekers, patiënten en hun organisaties, managers van preventie- en zorginstellingen, zorgverzekeraars, beleidsmakers, preventiewerkers en zorgverleners en hun beroepsorganisaties, intermediaire organisaties en fondsen, bedrijven. Meer stakeholders betrekken is niet altijd effectiever. Leidend moet zijn wat nodig is voor het doel van de kennissynthese. Het kan ook verstandig zijn om te beslissen bepaalde stakeholders juist niet te betrekken, omdat bijvoorbeeld bekend is dat ze een eigen agenda hebben die samenwerking in de weg staat.

Het delen van de resultaten met experts en stakeholders vormt een integraal onderdeel van het proces (zie ook *bijlage 7* over externe toetsing) en niet een fase na afloop. Invitational of werkconferenties zijn een geschikte vorm om voorlopige resultaten te delen, mensen te betrekken, overeenstemming te bereiken, afspraken te maken. Het samen bespreken van de uiteindelijke oplossingen, boodschappen, conclusies, aanbevelingen of scenario's op basis van de voorlopige bevindingen is een handige manier om focus aan te brengen in de bijeenkomst. Tegelijkertijd verbreedt zich het draagvlak voor de bevindingen door de gezamenlijke bespreking. Hierbij is het heel belangrijk om voldoende mensen aan tafel te hebben waar de doelgroep iets van wil aannemen, bijvoorbeeld omdat ze het zelf zijn.

4.3 Samenbrengen van domeinen

Een kennissynthese is gericht op het ‘vertalen’ van inzichten uit onderzoek, praktijk en/of beleid in termen die voor alle twee of drie die domeinen relevant zijn. Soms is letterlijk vertaalwerk nodig, omdat begrippen als onzekerheid, effectiviteit, risico, korte termijn, kwaliteit van leven en dergelijke een andere betekenis kunnen hebben voor onderzoekers, beleidsmakers en praktijkwerkers. Daarbij moet wel ruimte blijven voor de eigenheid van zowel onderzoek als beleid en praktijk. Elk domein heeft eigen sterke en minder sterke kanten waar het gaat om het einddoel van kennissyntheses: bijdragen aan verbetering van zorg en preventie en goedgeïnformeerde besluitvorming. Bij het samenbrengen van informatie uit verschillende domeinen is het belangrijk je bewust te zijn van de verschillen in logica, professionele cultuur en tijdsfad tussen onderzoek, beleid en praktijk. Houd rekening met de rolpvatting van elk van de betrokkenen en van andere organisaties. Wees je er ook bewust van hoe je eigen organisatie door de anderen wordt gezien.

Juist door het samenbrengen van informatie uit verschillende domeinen ontstaat een meerwaarde. Een deel van de meerwaarde kan zijn dat informatie uit verschillende domeinen bijeen gebracht en inzichtelijk gemaakt wordt voor alle stakeholders, zodat zij kennis nemen van elkaars perspectieven. Een deel van de meerwaarde kan ook zijn dat met de informatieverzameling en/of contextanalyse nieuwe kennis wordt gegenereerd, bijvoorbeeld over wat de feitelijke situatie is rond een bepaalde medische interventie, zorgvorm of preventiepraktijk, wat stakeholders bezig houdt en hoe deze situatie mogelijk gebruik van de onderzoeksresultaten beïnvloedt.

Het doen van een kennissynthese brengt verder dilemma’s met zich mee die veelal om maatwerk vragen. Een overzicht met informatie is een mooi begin, maar het gaat ook om het maken van een vertaalslag richting beoogde gebruikers: hoe ver ga je daar in? Uit een grote hoeveelheid complexe kennis moeten kernboodschappen komen: hoe simpel kunnen en mogen die zijn? Er moet recht gedaan worden aan informatie uit verschillende bronnen, met verschillende graden van hardheid: hoe kan dat op verantwoorde wijze? Zie hierover *bijlagen 2 en 4*.

4.4 Vormen van uitkomsten

Wat precies het eindproduct van een kennissynthese is hangt af van de specifieke context en opdracht. Het rapport kan een opsomming van informatie bevatten waarmee de opdrachtgever zelf haar voordeel kan doen of een aantal hoofdboodschappen, scenario's of voorstellen op basis van die informatie. Ook kan het rapport gerichte aanbevelingen bevatten. In alle gevallen is het belangrijk om na te gaan wie de meest geëigende en geloofwaardige afzender van de opsomming of aanbevelingen is. Vooral is het belangrijk om na te gaan of er andere organisaties in Nederland zijn van wie het tot de taken behoort om aanbevelingen te doen over onderzoek, beleid en praktijk. Veel beleidsmakers hechten er aan om zelf beleid te maken, en dus niet aanbevelingen voorgeschreven te krijgen over wat ze zouden moeten doen. Hetzelfde geldt voor onderzoekers. Mensen uit de praktijk vinden het soms juist wel handig om duidelijke aanbevelingen te krijgen over wat ze zouden moeten doen (bijvoorbeeld welke interventie ze zouden moeten inzetten). In het algemeen liggen aanbevelingen gevoeliger naarmate ze meer direct betrekking hebben op het primaire werkproces van de doelgroep van de aanbevelingen.

Hoofdstuk 5

Verslaglegging en verspreiden product

Uitgangspunten:

- Maak een op de doelgroepen toegesneden samenvatting van een tot drie pagina's.
- Maak afspraken met de opdrachtgever over de afzender van de kennissynthese.
- Maak een communicatieplan en houdt er rekening mee dat de reacties op de kennissynthese niet helemaal te plannen zijn. Dat betekent dus: monitoren en bijstellen.

Voor het bereiken van impact met de kennissynthese is een communicatieplan nodig. In welke vorm de nieuwe inzichten worden vastgelegd en verspreid hangt af van het doel van de synthese. Aan het begin van het proces is met de opdrachtgever het doel besproken, hoe deze de resultaten wil gaan gebruiken en hoe de resultaten verspreid gaan worden. Wie is de doelgroep en wie wordt de afzender? Een dergelijke analyse van doel en gebruik heeft consequenties voor de invulling van het communicatieplan. Betrek zonodig een communicatiedeskundige, zeker als het een maatschappelijk gevoelig onderwerp betreft. In het communicatieplan moet staan wie van de uitkomsten van de kennissynthese moeten weten en hoe zij bereikt kunnen worden.

Het ligt voor de hand dat iedereen die aan de kennissynthese heeft meegewerkt over de resultaten geïnformeerd wordt, bijvoorbeeld geïnterviewden of deelnemers aan een werkconferentie. Voor verschillende doelgroepen zijn vaak andere producten effectief. Wordt het een brief, rapport, boekje, vervolgvorstel, artikel of iets anders?

Stel een verzendlijst op en bespreek deze lijst en de manier van ondertekening met de opdrachtgever en eventuele andere betrokkenen.

Verder kan het zinvol zijn bredere bekendheid te geven aan de kennissynthese. Daarvoor zijn verschillende communicatievormen mogelijk. Het eindproduct kan aan een relevant persoon overhandigd worden, bijvoorbeeld een vertegenwoordiger van een betrokken stakeholder. Het persoonlijk aanbieden kan omkleed worden met publiciteit en aandacht voor het product. Ook het opstellen

van een persbericht behoort tot de mogelijkheden. Het betrekken van een communicatiedeskundige is dan geboden. De inhoud en afzender van een persbericht moeten vooraf met de opdrachtgever, de uitvoerder en de begeleidingscommissie besproken worden.

Het verschijnen van het product kan kenbaar gemaakt worden via internet. Homepages en digitale nieuwsbrieven bieden hiervoor vaak goede mogelijkheden. Er kan ook een artikel in een wetenschappelijk of vaktijdschrift worden geplaatst. Verder kan het product gepresenteerd worden op bijeenkomsten in kleine en grotere kring, zoals bijvoorbeeld op werkoverleggen en conferenties. Afhankelijk van de situatie kunnen hierbij meer of minder participatieve werkvormen worden ingezet. Tot slot kan aan communicatie via radio of televisie gedacht worden.

Bijlage 1: Opdrachtformulier

In te vullen naar aanleiding van het eerste gesprek met de opdrachtgever. Voor toelichting: zie 1.1

Hoofdvraag:

Subvragen:

Aanleiding van vraag:

Doel van de synthese: (kruis aan op continuüm en vink aan)

Kennis leveren

Veranderingsproces faciliteren

☐ beschrijving van kennis uit onderzoek	☐ vertaalslag van onderzoeksresultaten
☐ beschrijving van kennis uit praktijk	☐ aanbevelingen opstellen
☐ beschrijving van kennis uit beleid	☐ oplossingen voorstellen:
☐ samenbrengen van kennis	☐ door uitvoerders
	☐ samen met potentiële gebruikers
	☐ draagvlak opbouwen
	☐ .....

Potentiële gebruikers:

- onderzoekers, ...
- beleidsmakers, ...
- praktijkmedewerkers, ...
- .....

Determinanten en uitkomstmaten:

Populatie:

- leeftijdscategorie .....
- mannen/jongens   vrouwen/meisjes
- etniciteit, groepen: .....
- SES:.....
- stad   platteland   .....

Interventie:

Overig:

Bronnen die geïncludeerd moeten worden

Onderzoek: Nationaal Internationaal

Wetenschappelijke artikelen

Meta-analyses

Reviews van .....

RCT's

Quasi-experimenteel

Kwalitatief

Interviews met .....

Rapporten

Evaluatieverslagen

Scripties

Websites

Concepten

.....

Beleid: Nationaal Internationaal

Artikelen

Interviews met .....

Rapporten

Scripties

Websites

Concepten

.....

Praktijk: Nationaal Internationaal

Artikelen

Interviews met .....

Projectbeschrijvingen

Rapporten

Scripties

Websites

Concepten

.....

Tijdsperiode:

Land/regio/taal:

Zoekstrategie (kruis aan op continuüm en vink aan)

Systematisch

Niet-systematisch

- Elektronische databases, te weten:.....
- Handmatige search van tijdschriften en publicaties
- Zoekregisters
- Search op websites van relevante organisaties: .....
- Vrije internet search
- Navragen bij experts

Output

- Rapport
  - Presentatie .....
  - Vervolgvoorstel.....
  - Artikel voor .....
  - Fact-sheet .....
  - .....
- ..

Afspraken

Aantal begrote uren:

Levertijd, planning eindproduct en tussentijdse rapportage en overleg:

Financiën:

Verspreiding en oplage:

Intellectueel eigendom:

Bijlage 2: Verschillende typen informatie

Niet alle informatie is gelijksoortig. Naast het onderwerp kan ook de 'hardheid' van de informatie verschillen. De hardheid hangt samen met de manier waarop de informatie verzameld en verwerkt is.

Vaak wordt informatie afkomstig uit een Randomized Controlled Trial (RCT) gezien als het meest betrouwbaar. Sommigen wijzen er echter op dat een RCT vooral geschikt is voor het beantwoorden van vragen over de effectiviteit en veiligheid van een interventie. Voor het beantwoorden van andere soorten vragen zijn andere manieren van dataverzameling en -verwerking veelal geschikter. In onderstaand schema is een grove indeling gemaakt met voorbeelden van soorten vragen en de onderzoeksdesigns die zich lenen voor het beantwoorden ervan. Ieder design levert een eigen type informatie op.

In deze handleiding wordt een onderscheid gemaakt tussen informatie afkomstig uit onderzoek, beleid en praktijk. Met informatie uit onderzoek wordt bedoeld op informatie verkregen door middel van RCT's, quasi-experimenteel, observationeel, kwalitatief en etnografisch onderzoek, surveys, meta-analyses et cetera. Met informatie uit praktijk en beleid wordt bedoeld op informatie afkomstig uit grijze literatuur en expert opinions. Beleid en praktijk worden echter ook aan wetenschappelijk onderzoek onderworpen. Zo worden er bijvoorbeeld wetenschappelijke analyses uitgevoerd over beleidsstandpunten of over wat in welke situatie werkt. Deze typen informatie zijn dus afkomstig uit onderzoek en hebben betrekking op praktijk en beleid.

In deze handleiding worden verschillende typen informatie als elkaar aanvullend beschouwd en/of als antwoord gevend op andere vragen, en ieder met een eigen intrinsieke waarde, en met voor- en nadelen. Dit is dus een niet hiërarchische ordening: informatie uit RCT's is niet in alle gevallen beter dan informatie afkomstig uit kwalitatief onderzoek.

In het algemeen geldt dat RCT's een hoge interne validiteit hebben (zie bijlage 4), maar de resultaten ervan zijn vaak moeilijk generaliseerbaar naar andere settings, doelgroepen of thema's, en ze geven weinig informatie over het 'waarom' van het al dan niet bestaan van een effect. Van kwalitatief onderzoek of expert opinion is de interne validiteit veel lager. Ze kunnen echter wel inzicht geven in het 'waarom' of de kansrijkheid van toepassing elders.

Soort vraag	Meest waarschijnlijke onderzoeksdesign
Heeft het gewerkt? Was het veilig? Was het kosteneffectief?	(Systematische reviews van) RCT's
Heeft de interventie in die wijk gewerkt?	(Systematische reviews van) quasi-experimenteel onderzoek (bijvoorbeeld tijdreeksen) en community intervention trials
Wat doen of denken mensen? Welke groepen gaat het aan? Zijn de mensen tevreden?	(Systematische reviews) van niet-experimenteel onderzoek (bijvoorbeeld surveys)
Hoe hebben deze mensen dit beleefd? Kan dit succesvol geïmplementeerd worden? Wat zijn randvoorwaarden voor succes? Hoe heeft de interventie gewerkt? Was het acceptabel? Is de oplossing geschikt?	(Systematische review van) kwalitatief onderzoek
Hoe heeft instituut x gereageerd op probleem y? Hoeveel mensen/instellingen zijn hiermee bezig? Hoeveel kost het?	Grijze literatuur
Was de oplossing acceptabel? Was het uitvoerbaar? Wat ging er goed? Wat ging er fout?	Expert opinion

Bijlage 3: Voorbeelden van tabellen voor het samenvatten van informatie

Wat relevante informatie is om vast te leggen in data-extractieformulieren of overzichtstabellen, vloeit voort uit de onderzoeksvragen (zie 1.4) en in- en exclusiecriteria (zie 2.3). Naast inhoudelijke informatie zijn ook methodologische gegevens relevant, want die geven een nuancering aan de inhoudelijke informatie en dat is belangrijk bij de data-analyse (zie 3.2). De in de data-extractieformulieren of overzichtstabellen te noteren informatie betreft vaak elementen als: kenmerken van de bron (bijvoorbeeld beleidsdocument, onderzoek, interview), kenmerken van de studie (bijvoorbeeld onderzoeksdesign, aantal respondenten, non-response), kenmerken van de doelgroep (bijvoorbeeld leeftijd, geslacht, etniciteit), uitkomstmaten (bijvoorbeeld type gedrag, gezondheidseffect, kosten), kenmerken van de interventie (bijvoorbeeld distributiekanaal, type, intensiteit), setting (bijvoorbeeld school, werk, sport, eerstelijns, zorg), resultaten (bijvoorbeeld wel/geen effect, omvang van het effect, mening) en een aantal achtergrondgegevens zoals naam van het tijdschrift of geïnterviewde, jaartal en kenmerken aan de hand waarvan de bron teruggevonden kan worden.

Voorbeeld van tabel om gegevens van interventies in samen te vatten

Naam interventie	Kern van methode	Soort activiteit	Onderwerp	Gebaseerd op theorie	Aangetoonde resultaten en omvang effect	Onderzoeksdesign	Resultaten proces-evaluatie	Opgenomen in kennis-synthese?	Reden exclusie

Voorbeeld van tabel om kenmerken en resultaten van onderzoek in samen te vatten

Auteur(s) en jaartal	Vraagstelling	Gegevens doelgroep	Gegevens interventie	Onderzoeksopzet	Aantal studies (bij meta-analyses)	Conclusie	Opgenomen in kennis-synthese?	Reden exclusie

Voorbeeld van tabel om conclusies uit interviews in samen te vatten

Naam	Oorspronkelijke reden om deel te nemen aan project	Deelname de moeite waard geweest?	Oordeel over de samenwerking	Knelpunten en succesfactoren	Prioriteit korte termijn doelen	Prioriteit lange termijn doelen	Wensen ten aanzien van evaluatie

Bijlage 4: Kwaliteit van informatie

Bij het beoordelen van de kwaliteit van informatie zijn de volgende algemene criteria van belang (Swann et al., 2003; Gyorkos et al., 1994; Bouter en van Dongen, 2000):

- **Relevantie:** De informatie moet relevant zijn voor de vraag die onderzocht wordt. De inclusie van informatie die opgenomen wordt in de synthese gebeurt hierom aan de hand van heldere criteria.
- **Transparantie:** De kwaliteit is hoger naarmate duidelijker is aangegeven hoe de informatie verzameld is, welke bronnen zijn gebruikt, wie betrokken waren bij het proces van het verzamelen en interpreteren van de informatie, hoe het werk gefinancierd is en hoe de analyses zijn uitgevoerd.
- **Reproduceerbaarheid (precisie):** De kwaliteit is hoger naarmate herhaalde metingen van hetzelfde concept bij dezelfde individuen dezelfde uitkomsten hebben laten zien.
- **Interne validiteit:** De interne validiteit is hoog als er geen schijnsamenhang is. De resultaten en conclusies zijn dan geldig voor de onderzochte populatie. Het geobserveerde effect is dan niet toe te schrijven aan een alternatieve verklaring. Mogelijke bedreigingen zijn 'history' (maatschappelijke veranderingen), rijping, testeffecten, instrumentatie, selectie, uitval en geen duidelijke scheiding tussen onderzoeksgroepen.
- **Externe validiteit:** De externe validiteit is hoog als de resultaten generaliseerbaar zijn. Bijvoorbeeld: de onderzochte populatie is representatief voor de populatie waarover men uitspraken wil doen.

Beoordelen van de kwaliteit van verschillende typen informatie

Over het beoordelen van de kwaliteit van RCT's bestaat enige consensus binnen de wetenschappelijke wereld. Voor andere onderzoeksdesigns, kwalitatieve studies en grijze literatuur is dit in mindere mate het geval. Onderstaande checklijsten kunnen kritisch ingezet worden als hulpmiddel bij het vaststellen van de kwaliteit van verschillende soorten studies en informatie.

- **Checklist om de kwaliteit van systematische reviews vast te stellen (Greenhalgh, 1997)**
  1. Adresseert de review een belangrijke klinische vraag?
  2. Is een systematische search uitgevoerd in relevante databases en zijn andere potentieel belangrijke bronnen van informatie doorzocht?

3. Is de wetenschappelijke kwaliteit vastgesteld en zijn de trials gewogen op basis van de kwaliteit?
4. Hoe sensitief zijn de resultaten voor de manier waarop de review is uitgevoerd?
5. Zijn de numerieke resultaten geïnterpreteerd met gezond verstand en in het licht geplaatst van bredere aspecten van het probleem?

- **Checklist om de kwaliteit van RCT's vast te stellen (Dutch Cochrane, 2005)**

1. Is de toewijzing van patiënten aan groepen (experimenteel versus controle) gerandomiseerd?
2. Waren de patiënten op de hoogte van de groep waarin zij zaten?
3. Waren degenen die de zorg leverden op de hoogte van de toewijzing aan groepen?
4. Waren degenen die de uitkomsten vaststelden geblindeerd voor de toewijzing aan groepen?
5. Was de drop-out/loss to follow-up acceptabel en niet-selectief?
6. Is er een intention-to-treat analyse uitgevoerd?

- **Checklist om de kwaliteit van niet-experimenteel onderzoek vast te stellen (Health Evidence Bulletins Wales, 2004)**

Inhoud van de studie

1. Relevantie voor het doel
2. Heeft betrekking op goed afgebakend onderwerp

Geloofwaardigheid

3. Geschiktheid van de gekozen studieopzet
4. Populatie is onderzocht
5. Vertekening door confounding is overwogen/onderzocht
6. Follow-up termijn was lang genoeg (cohort studies)

Beschrijving van de resultaten

7. Begrijpelijke tabellen en figuren
8. Geschikte en juiste toepassing van statistische methoden
9. Indruk van de resultaten en conclusies

Lokale relevantie van de resultaten

10. Toepasbaarheid van de resultaten op de lokale populatie
11. Alle belangrijke uitkomstmaten zijn bekeken

- **Checklist om de kwaliteit van kwalitatief onderzoek vast te stellen (Eppi-Centre, 2001; Avis, 2003)**
  1. Een expliciet theoretisch raamwerk is gebruikt en/of een literatuuroverzicht maakt onderdeel uit van de studie.
  2. De doelen van de studie zijn duidelijk beschreven.
  3. De context is duidelijk beschreven.
  4. De sample strategy (inclusief manier om mensen te benaderen) is duidelijk beschreven en is verantwoord (voldoende generaliseerbaar sample).
  5. De methoden (inclusief methoden voor data-analyse) zijn goed beschreven en verantwoord.
  6. De data zijn geanalyseerd door meer dan één onderzoeker.
  7. Er is voldoende oorspronkelijke informatie (data) geïncorporeerd in het rapport om de lezer de relatie tussen data en interpretatie te kunnen laten volgen.

- **Checklist om de kwaliteit van grijze literatuur (inclusief informatie van internet) vast te stellen (Criteria for Quality in Information, 2006)**
  1. Identificeer de bron.
  2. Beoordeel de expertise van de bron (op basis van publicaties door de auteur, credentials van het instituut).
  3. Bepaal de mate van objectiviteit van de bron (gebalanceerd gezichtspunt, mate van beïnvloeding door argumentatiestijl, belangen).
  4. Identificeer de datum van publicatie of moment waarop interview afgenomen is.
  5. Verifieer de informatie. Wijzen andere bronnen in dezelfde richting?

Bijlage 5: Methoden om informatie te verwerken

Hoe de verzamelde informatie geanalyseerd moet worden hangt sterk af van het doel van de kennissynthese (knowledge support of ook decision support), de vraagstelling en de typen informatie die verzameld zijn. Bij een analyse ten behoeve van knowledge support moet een helder onderscheid gemaakt worden tussen het samenvatten van de gevonden informatie en het interpreteren van de gegevens. In de praktijk zal het proces vaak iteratief verlopen.

Gegevens samenvatten

Het overzichtelijk samenvatten van de gegevens vormt een goede objectieve basis van je rapportage. Bedenk welk onderdeel uit de data-extractieformulieren of overzichtstabellen informatief is voor welke vraag. Bijvoorbeeld: resultaten van RCT's zijn belangrijk voor effectiviteit, resultaten van kwalitatief onderzoek zijn informatief over implementeerbaarheid, informatie uit de praktijk voor vragen over uitvoerbaarheid en informatie uit beleid voor inzicht in randvoorwaarden. Het is belangrijk om de gegevens uit beleid, onderzoek en praktijk niet meteen samen te voegen, maar ze als ongelijksoortig te beschouwen en apart te verwerken. Niet alleen informatie uit beleid, onderzoek en praktijk is ongelijksoortig, ook binnen deze domeinen bestaan grote verschillen. Informatie afkomstig uit verschillende onderzoeksdesigns is net zo goed ongelijksoortig en kan net zo min zomaar samengevoegd worden als informatie uit beleid en praktijk. Maak naast overzichtstabellen ook tabellen met de empirische resultaten voor het uiteindelijke rapport waarvan je de onderzoeksvragen gaat beantwoorden. Alle informatie die je nodig hebt voor de tabellen in het rapport, moet uit de overzichtstabellen gehaald kunnen worden. Pas de overzichtstabellen zonedig aan. Het voorleggen van de (nog lege) tabellen aan de opdrachtgever en/of leden van de begeleidingscommissie kan verhelderen in hoeverre dit onderdeel van de synthese aan de opdracht zal voldoen en waar eventueel bijgesteld moet worden.

Gegevens met elkaar in verband brengen

Het is van belang gebruik te maken van methoden die passend zijn voor de typen informatie. Soms is het wenselijk en mogelijk om per deelvraag de verzamelde gegevens nader te analyseren.

In sommige studies is het voldoende de gevonden informatie per vraag onder elkaar te zetten en valt er op basis van het overzicht al op eenvoudige wijze een conclusie te formuleren. In andere gevallen is het nodig eerst de gegevens te categoriseren.

Bij het verwerken van kwalitatieve gegevens is het vaak zinnig de informatie eerst in enkele labels samen te vatten. Er kan dan gekeken worden welke inhoudelijke categorieën naar voren komen of welke clusters van redenen zich voordoen. Ook kan gekozen worden voor een techniek zoals inhoudsanalyse waar het gegevens uit kwalitatief onderzoek, grijze literatuur of interviews betreft.

Bij gegevens uit kwantitatief onderzoek kan het gaan om meta-analyses van RCT's of om (systematische) reviews. Het maken van systematische reviews of van een meta-analyse is gespecialiseerd werk en kan uitbesteed worden aan het Dutch Cochrane Center (www.dcc.nl) of aan ervaren onderzoekers. Ook is het mogelijk om verschillende typen informatie statistisch te combineren. Er bestaan bijvoorbeeld technieken waarbij een bepaald gewicht aan de informatie wordt toegekend op basis van de bewijslast. Hierbij geldt: hoe groter de kans op bias, hoe kleiner het toegekende gewicht. Verder kunnen sensitiviteitsanalyses worden uitgevoerd, waarbij gekeken wordt in hoeverre het toevoegen van nieuwe informatie de conclusie aantast. Deze technieken worden vooral toegepast bij het combineren van informatie uit goede en minder goede RCT's.

Gegevens interpreteren

Per deelvraag kunnen (voorlopige) antwoorden geformuleerd worden.

Vervolgens kan gekeken worden hoe de verschillende stukken informatie samenhangen. Als verschillende typen informatie antwoord geven op dezelfde deelvraag is het interessant om de uitkomsten te vergelijken en te checken op trends en verschillen. Ook kan gekeken worden of de resultaten van kwantitatief onderzoek omkleed kunnen worden met resultaten uit kwalitatief onderzoek of inzichten uit de praktijk. Helpt dit om het hoe en het waarom van de kwantitatieve resultaten te begrijpen? Waar kan de informatie uit de praktijk de kwantitatieve gegevens verklaren en waar juist niet? Welke inkleuring geeft informatie uit beleid aan gegevens afkomstig uit wetenschappelijk onderzoek?

Het schematisch weergeven van de voorlopige antwoorden kan helpen een beter inzicht te krijgen in het totale plaatje, in de delen die beantwoord zijn, en in de delen waar nog informatie over ontbreekt. Het verder invullen van de nog lege delen kan bijvoorbeeld gedaan worden met een contextanalyse. Zie hiervoor 4.1 en *bijlage 6*.

Bijlage 6: Het uitvoeren van een contextanalyse

Doel van een contextanalyse

Het is belangrijk om de plaats van de verzamelde en verwerkte informatie in het grotere geheel te zien en daar op in te spelen. De in hoofdstuk 3 verzamelde kennis vormt maar één van de vele elementen in het proces gericht op verbetering van zorg en preventie of in het maken van beleid.

Het doel van een contextanalyse is in kaart brengen:

- wie betrokken zijn bij het al dan niet gebruiken van de verzamelde informatie (= sociale kaart);
- wat er nodig is om de verzamelde informatie te gebruiken in een veranderingsproces;
- hoe de informatie gebruikt zou kunnen worden.

Daarnaast kan deze fase gebruikt worden voor het betrekken van stakeholders en daarmee het creëren van draagvlak.

Hoe?

Het gaat om een analyse van de situatie die onder invloed van de verzamelde informatie zou moeten veranderen. Hoe is nu de zorg of preventie georganiseerd en wie zijn daar bij betrokken? Wat is nu het beleid en hoe is dat tot stand gekomen?

Uitvoering

Het is handig om een sociale kaart te maken: wie zouden iets moeten doen met de verzamelde kennis en voor wie heeft deze gevolgen?

Daarbij kan een indeling van stakeholders op macro-, meso- en microniveau gemaakt worden.

- Macro zijn nationale beleidsmakers:
Denk aan: ministerie van VWS, College voor Zorgverzekeringen (CVZ), Gezondheidsraad (GR), GGD Nederland, DBC-onderhoud, Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG).
- Meso zijn instellingen en organisaties:
Denk aan: onderzoeksinstituten, patiëntenorganisaties, managers van preventie- en zorginstellingen, zorgverzekeraars, beroepsorganisaties, intermediaire organisaties en fondsen, bedrijven, gemeenten.
- Micro zijn de betrokkenen in het primair proces:
Denk aan: preventiewerkers, zorgverleners, onderzoekers, kwaliteitsmedewerkers, patiënten, verzekerden.

De informatie voor het maken van dit overzicht is deels basiskennis van het veld en deels te achterhalen via (websites van) de stakeholders, grijze literatuur, informatie van leden van de begeleidingscommissie en mensen uit het eigen netwerk. Vervolgens is een beschrijving nodig van de actuele zorg- of preventiepraktijk waar de verzamelde informatie verandering in zou moeten brengen en/of van het vigerende beleid. Het is mogelijk dat (een deel van) deze informatie al aan de orde is gekomen in de fase van het verzamelen van onderzoeksresultaten en informatie uit beleid en praktijk (zie 2.3). Of deze informatie is zelfs de aanleiding geweest voor het kennissyntheseproces en aan de orde gekomen bij de opdrachtverlening en afbakening van de vraagstelling (zie 1.1). Nu is het nodig om deze informatie aan te vullen, voor zover dat nodig is, voor het doel van de kennissynthese en in het bijzonder om zicht te krijgen op de rollen en posities van diverse stakeholders. Daarnaast is inzicht nodig in hoe veranderingsprocessen in de betreffende zorgverlening of in het preventiewerk verlopen en hoe het relevante beleid wordt gemaakt. Dit zullen deels formele en deels informele processen zijn. Het is belangrijk te documenteren volgens wie het zo gaat. Dit inzicht in hoe veranderingsprocessen verlopen, kan gebruikt worden bij het betrekken van stakeholders. Deze procesinformatie hoeft niet in het eindproduct te worden opgenomen.

Maak vervolgens een selectie van welke stakeholders belangrijk zijn in het al dan niet gebruiken van de verzamelde kennis en/of voor wie de voorgestelde verandering grote gevolgen heeft.

Van deze stakeholders wil je weten wat de verzamelde kennis voor hen betekent, hoe deze past bij hun lopende veranderingsprocessen, hoe ze de informatie aangeleverd zouden moeten krijgen om er iets mee te kunnen doen en welke formele en/of informele (beleids)instrumenten ze in handen hebben om op basis van de verzamelde informatie een verandering te bewerkstelligen. Dit zal meestal gaan via (telefoon)gesprekken met één of meer representanten van elke stakeholder. Deze gesprekken kunnen deels het karakter hebben van een (semi-gestructureerd) interview. De gesprekken hebben vaak meerdere functies: informatie verkrijgen, reacties horen op de verzamelde kennis, inzicht krijgen in welke issues belangrijk zijn voor de stakeholder en welke mogelijkheden de stakeholder heeft om iets met de verzamelde kennis te doen, de stakeholder informeren over het doel van de kennissynthese en te betrekken bij het traject, et cetera.

Kwaliteit van de informatie en van het werkproces

Voor het bewaken van de kwaliteit van een contextanalyse als onderdeel van een kennissynthese kan gebruik gemaakt worden van methodes van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Belangrijke vuistregels zijn:

- Maak een verslagje van gesprekken en stuur dit ter controle naar de geïnterviewde. Dit is belangrijk om te kijken of je het goed begrepen hebt en omdat bronnen en werkproces zoveel mogelijk voor anderen controleerbaar moeten zijn.
- Check feitelijke informatie uit gesprekken zoveel mogelijk met ten minste een andere bron.
- Leg de concept-contextanalyse voor aan je collega (en eventueel anderen) en aan de begeleidingscommissie. Zij zullen door hun kennis van het veld zinvolle aanvullingen en correcties kunnen doen. Ook worden zij zo medeverantwoordelijk voor de kwaliteit van de analyse.
- Ga er van uit dat de contextanalyse een openbaar document wordt. Dus als je twijfelt of een aspect van de analyse de toets der kritiek van de stakeholders kan doorstaan, zoek dan aanvullende informatie en verbeter de kwaliteit van de analyse, óf beschrijf wat openstaande vragen en twijfels zijn.
- Wees expliciet en transparant over bronnen. Dat kan door referenties te gebruiken in de weergave van de contextanalyse en door duidelijk te maken welke issues spelen voor welke stakeholders.
- Wees expliciet over het werkproces door een paragraaf op te nemen met een beschrijving van gevolgde werkwijze. Zo krijgt de lezer de gelegenheid zelf een inschatting te maken van de kwaliteit van de analyse.
- Als bepaalde informatie inschattingen of interpretaties van de begeleidingscommissie zijn, expliciteer die dan. Maak in dat geval ook duidelijk wie de leden van de begeleidingscommissie zijn zodat de lezer de kwaliteit kan beoordelen.

Hoe goed is goed genoeg?

Ofschoon het doen van een van een contextanalyse overeenkomsten vertoont van het doen van kwalitatief (participierend) sociaal-wetenschappelijk onderzoek, is het dat niet. Een belangrijk verschil is dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek zich verhoudt tot theorievorming. Voor een contextanalyse kan dat wel, maar het is niet nodig. Het kwaliteitscriterium voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek is duidelijk: het resultaat is goed genoeg als het gepubliceerd wordt in een internationaal peer-reviewed tijdschrift. Natuurlijk is dat ook voor een kennissynthese een mogelijkheid, maar nodig is het niet (en waarschijnlijk stond het niet in de begroting).

Wat wel nodig is hangt af van het doel van de kennissynthese. Het is belangrijk dat doel helder te formuleren, zodat het richting geeft. Dit helpt ook om niet in de valkuil te stappen van alles erbij willen betrekken voor wat betreft aanpalende issues en voorgeschiedenis.

Bij het voeren van gesprekken met stakeholders die besluiten nemen op het

mesoniveau (bijvoorbeeld zorgverzekeraars, managers van zorginstellingen) of microniveau (bijvoorbeeld preventiewerkers, kwaliteitsmedewerkers) geldt als vuistregel: als gesprekken geen nieuwe informatie en inzichten meer opleveren voor het doel van de kennissynthese hoef je niet nog meer gesprekken te voeren om informatie te verzamelen. Wel kan het zinvol zijn nog gesprekken te voeren met als doel draagvlak te verkrijgen. Zie hiervoor *bijlage 7*.

Bijlage 7: Externe toetsing van resultaten met experts en stakeholders

Doel van externe toetsing

Externe toetsing van de kennissynthese heeft drie doelen: verbeteren van de kwaliteit van de verzamelde informatie, het verspreiden van het ontwikkelde gedachtegoed, en het verkrijgen van draagvlak voor het gebruik van de nieuwe inzichten uit de kennissynthese.

De uitvoering van deze fase kan (deels) overlappen met de contextanalyse, zie *bijlage 6*.

Hoe?

Een externe toetsing verbetert de kwaliteit doordat deskundigen en mensen met verschillende perspectieven informatie aanvullen, schrappen, corrigeren en nuanceren. Bovendien is het mogelijk dat het vooruitzicht van externe toetsing jezelf extra kritisch maakt. Externe toetsing betekent in de praktijk ook het verspreiden van de voorlopige bevindingen, veelal op beperkte schaal, aan sleutelfiguren die daardoor op de hoogte worden gebracht van het kennissynthese-proces en de uitkomsten daarvan. Vooral als de externe toetsing (deels) georganiseerd wordt als een (semi-gestructureerd) groepsproces kan daarbij uitwisseling en meningsvorming plaatsvinden. Dit draagt ook bij aan draagvlak.

Uitvoering

Externe toetsing met deskundigen en stakeholders vindt deels plaats doordat je in (telefoon)gesprekken in het kader van de contextanalyse voorlopige bevindingen aan hen voorlegt en om reactie vraagt, zie daarvoor *bijlage 6*.

Het is zinvol om daarnaast een gelegenheid te organiseren waarbij de voorlopige bevindingen van de kennissynthese besproken worden in een groep van deskundigen en stakeholders met verschillende perspectieven, bijvoorbeeld een invitationale conference of focusgroepen.

Wie nodig je uit? Natuurlijk de opdrachtgever en de mensen uit de begeleidingscommissie. Daarnaast de verschillende stakeholders. De bijeenkomst moet interessant zijn voor de genodigden en vernieuwing teweegbrengen; nodig dus niet alleen mensen uit die elkaar toch al treffen in andere formele of informele overlegstructuren. Kies voor invitationals mensen van wie de inzichten en positie gewaardeerd worden in het veld waar de verandering plaats moet vinden; streef bij focusgroepen naar een goede afspiegeling van het veld. Nodig mensen uit op persoonlijke titel, zodat ze zelf kunnen beslissen in hoeverre ze namens hun organisatie (met last en ruggespraak) willen optreden. Zorg voor een geba-

lanceerd gezelschap. Mensen van patiëntenorganisaties willen vaak met meer dan één deelnemer komen. Juist voor stemmen die niet altijd vanzelfsprekend gehoord worden is het goed om daar rekening mee te houden. Overweeg ook om vrijwilligers van patiëntenorganisaties reiskostenvergoeding en/of dagvergoeding aan te bieden. Voor andere deelnemers en bureaumedewerkers van patiëntenorganisaties ligt dit niet voor de hand, omdat hun aanwezigheid een uitdrukking is van hun commitment met het kennissyntheseproces en omdat ze informatie komen brengen én halen.

Bij invitational conferences is het handig als tenminste een deel van de genodigden enige ervaring heeft met dit type semi-gestructureerde groepsprocessen. Uiteindelijk is het de bedoeling dat de verzamelde informatie gebruikt wordt in veranderingsprocessen. De invitational of focusgroep moet daarom gericht zijn op de vraag: Hoe nu verder? Wat betekent deze informatie voor mij(n organisatie)? En wat kan mijn organisatie doen?

De input voor het groepsproces, te weten de verzamelde informatie (zie hoofdstuk 3), moet dus niet meer diepgaand ter discussie staan. Toch is het goed in het programma enige tijd in te ruimen voor het bespreken van de inhoud van het rapport, zodat deelnemers zich deze kunnen toe-eigenen.

Vervolgens kan de groep zich richten op het uitdenken van vervolgactiviteiten en het doen van uitspraken hierover, bijvoorbeeld in de vorm van aanbevelingen. Gebruik hiervoor participatieve methoden om zoveel mogelijk naar een gezamenlijk einddoel toe te werken. Als dit niet haalbaar is, is het werken met minderheids- en meerderheidsstandpunten een tussenoplossing.

Bij aanbevelingen is het heel belangrijk om helder te hebben aan wie elke aanbeveling gericht is. Formuleer de aanbevelingen zo concreet mogelijk. Bovendien is het heel belangrijk om de taakopvatting van organisaties en personen te respecteren. Vooral als organisaties en/of personen niet om aanbevelingen gevraagd hebben is dit belangrijk. Voor diegenen aan wie de aanbevelingen gericht zijn, is het belangrijk wie de afzender is: hoe geloofwaardig is die? Eén van de mogelijke afzenders is: de aanwezigen op de invitational conference. Bedenk dan dat het voor deelnemers aan de invitational conference niet altijd mogelijk is om aanbevelingen aan de eigen organisatie te doen, bijvoorbeeld omdat de hiërarchische verhoudingen dat niet toe laten. Andere mogelijke afzenders zijn de opdrachtgever en/of de begeleidingscommissie.

Het lijkt voor de hand te liggen dat ook ZonMw als afzender kan optreden, maar dat is het niet. De kracht van ZonMw als intermediaire organisatie is die van facilitator van het proces van kennissynthese. De kracht van ZonMw be-

staat dus niet uit het innemen van standpunten, anders dan dat kennis gebruikt moet worden voor verbetering van de zorg, preventie en beleid. De kennissynthesen die door het NIGZ uitgevoerd worden, hebben vaak meer direct betrekking op het ontwikkelen en implementeren van interventies voor de praktijk. Het geven van aanbevelingen wordt vaak op prijs gesteld door de opdrachtgever.

Kwaliteit van het werkproces

Voor het double checken van inzichten in gesprekken met stakeholders: zie *bijlage 6*.

Voor het semi-gestructureerde groepsproces zijn belangrijke vuistregels:

- Zorg voor een voorzitter die het veld overziet, die 'boven de partijen staat' en die een goede procesbewaker is. Mogelijk is dit de voorzitter van de begeleidingscommissie.
- De beoogde genodigden zijn vaak druk bezet, dus is het belangrijk om tijdig een datum vast te leggen.
- Kies voor een neutrale plek, dus niet ten kantore van één van de stakeholders.
- Zorg dat alle deelnemers circa twee weken van tevoren het concept-rapport in handen hebben, zodat zij desgewenst met hun collega's kunnen overleggen.
- Zorg voor een gebalanceerd gezelschap en ga opposanten niet uit de weg.
- Maak in het programma ruimte voor de drie doelen van deze fase: aanvullen en corrigeren van de informatie, verspreiden van de informatie en verkrijgen van draagvlak voor gebruik van de bevindingen.
- Gebruik participatieve methoden. Alleen zo kan duidelijk worden hoe deze mensen verder kunnen met de verzamelde informatie uit de kennissynthese.
- Maak een verslag van de bijeenkomst en stuur dit de genodigden toe. Vraag daarbij om aanvullingen en reacties.

Bijlage 8: Protocol kennissynthese van het NIGZ

door: Sarah Pos en Gerard Molleman

Voor het uitvoeren van kennissyntheses werkt het NIGZ met een stappenplan, dat ter illustratie is bijgevoegd. Periodiek vindt overleg plaats met de opdrachtgever over de voortgang en over de volgende stappen. Samen met de opdrachtgever kan zo op transparante wijze bepaald worden voor welke stappen men meer of minder tijd wil investeren. De stappen staan in onderstaand schema. Daarin staat ook hoeveel uur het doorlopen van elke stap gemiddeld kost als men een kwalitatief goed product wil afleveren. De uren zijn indicatief en sterk afhankelijk van het materiaal dat doorgewerkt moet worden.

Wat kost een kennissynthese? Een kennissynthese is maatwerk en een algemene prijs is dan ook niet te geven. Die hangt af van de vraag, het doel, de omvang, de complexiteit, de beschikbare materialen, et cetera. Het NIGZ maakt op basis van haar ervaring de volgende schatting van tijd en kosten.

We onderscheiden de volgende stappen:

1. Opdrachtverlening en afbakenen vraagstelling	41 uur
2. Verzamelen van informatie uit onderzoek, beleid en praktijk	88 uur
3. Verwerken van informatie	200 uur
4. Contextanalyse en betrekken van stakeholders	80 uur
5. Verslaglegging en verspreiden product	128 uur

In totaal dus 537 uur, waarvan ongeveer 480 uur in rekening gebracht kunnen worden aan de opdrachtgever. De uren voor het binnenhalen van de opdracht (fase 1) en de interne afronding (enkele uren uit fase 5) zijn interne overheadkosten. Soms kunnen extra managementuren in rekening worden gebracht. Naast personele kosten zijn er materiële kosten, zoals kosten voor toegang tot databestanden, reiskosten, kosten voor vergaderingen en een eventuele expertmeeting, kosten voor vormgever en opmaak, et cetera. Uitgaande van een gemiddeld uurtarief van € 90,- en € 3.500,- aan materiele kosten komt een kennissynthese op ongeveer € 47.000,- als alle stappen uit de handleiding worden doorlopen. In de praktijk komen tal van varianten voor.

Stappen in kennissynthese-proces	Uitwerking	Hulpmiddel uit handleiding	Uren
1. Opdrachtverlening en afbakenen vraagstelling			
Globale oriëntatie op onderwerp			8 uur
Personele invulling	Clustermanager stelt een projectverantwoordelijke aan. Daarnaast wordt bepaald welke medewerkers zijn betrokken (zowel inhoudelijke medewerkers als informatiespecialist). Deze mensen werken als team en koppelen regelmatig aan elkaar terug.		1 uur
Bespreking vraagstelling met opdrachtgever		Bijlage 1: Opdracht formulier	4 uur
Doelstelling, vraagstelling en subvragen kennissynthese	Schrijven projectplan		8 uur
Interne toetsing	Na het gesprek met de opdrachtgever wordt intern getoetst of en hoe de kennissynthese vormgegeven kan worden, zodat het ook voor het NIGZ/CKK meerwaarde heeft. Hierbij kan gedacht worden aan een wisselende commissie, afhankelijk van het onderwerp.		2 uur
Terugkoppeling met opdrachtgever en begeleidingscommissie en aanpassing projectplan	Inhoudelijk Voorstel kennissynthese naar aanleiding van intakegesprek oriëntatiefase en begeleidingscommissie.		12 uur

	<p>Praktische afspraken</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wat voor vervolg komt er op de kennissynthese? - Wel of niet digitale versie op de website van het NIGZ? - Wel of niet digitale versie op de website van de opdrachtgever? - Vorm: NIGZ-kaft of kaft van de opdrachtgever? - Aantal te leveren kennissyntheses: 20 is standaard. - Logo van de opdrachtgever opvragen. - Tijdstip naar buiten treden: mag het CKK de kennissynthese direct verspreiden na afronding, of is er een periode waarin de opdrachtgever zich kan bezinnen op het vervolg? - Wel of geen factsheet? Een factsheet betekent extra kosten en tijd. Afgesproken moet worden: wie de afzender is, wie de communicatie verzorgt, wie de factsheet verspreidt, is er een mailbestand? <p>Planning van terugkoppelmomenten met opdrachtgever. Met name van belang:</p> <ul style="list-style-type: none"> - aanscherping van de vraagstelling n.a.v. informatieverzameling. - voortgang en keuze voor experts: na concept-verwerking van literatuur data en contextanalyse. - afspraken over afronding van de opdracht en communicatie over de resultaten (communicatieplan: zie hoofdstuk 5 van de handleiding). 		
--	---	--	--

Offerte afronden voor opdrachtgever	Er wordt een offerte opgesteld op basis van de procedures zoals die gelden binnen het NIGZ.		6 uur
Na opdrachtverlening	Formaliseren van afspraken met projectleider, vaststellen van het definitieve werkplan, invoer project in de administratieve systemen.		
		totaal	41 uur
2. Verzamelen van informatie uit onderzoek, beleid en praktijk			
Stel de te includeren type informatie op	Paragraaf 2.1 van de handleiding.	Bijlage 2	8 uur
Stel de te raadplegen bronnen vast, stel in- en exclusiecriteria op en bepaal de zoekstrategie	Paragraaf 2.2 van de handleiding.		16 uur
Verzamel de beoogde informatie	Paragraaf 2.3 van de handleiding.		32 uur
Excludeer de informatie die niet aan de inclusiecriteria voldoet	Paragraaf 2.4 van de handleiding.	Bijlage 3	12 uur
Maak een sociale kaart	Paragraaf 2.5 van de handleiding.	Bijlage 6	16 uur
Terugkoppelmoment met opdrachtgever			4 uur
		totaal	88 uur

3. Vormen van dataverwerking			
Maak overzichten met informatie die aansluit bij de onderzoeksvragen	Paragraaf 3.1 van de handleiding.	Bijlage 3, voor voorbeeld-tabellen. Bijlage 4 voor vaststellen kwaliteit van verschillende typen informatie.	100 uur
Combineer informatie uit de overzichten in het licht van de onderzoeksvragen	Paragraaf 3.2 van de handleiding.	Bijlage 5 Bijlage 6	100 uur
		totaal	200 uur
4. Contextanalyse en betrekken van stakeholders			
Contextanalyse	Paragraaf 4.1 van de handleiding.	Bijlage 6	40 uur
Betrekken van stakeholders	Paragraaf 4.2 van de handleiding.	Bijlage 7	40 uur
		totaal	80 uur
5. Verslaglegging en verspreiding product			
Terugkoppeling naar opdrachtgever	Hoofdstuk 5, gedurende het proces wordt regelmatig overlegd met de opdrachtgever.		4 uur
Samenbrengen van informatie	Paragraaf 4.3 en 4.4 van de handleiding.	Bijlagen 2 en 4	50 uur
Opleveren eindproduct(en)	Alle informatie wordt zodanig verwoord dat het een goed te communiceren eindproduct oplevert.		50 uur

Maak een op de doelgroepen toegesneden samenvatting van 1-3 A4	Hoofdstuk 5 van de handleiding.		8 uur
Uitvoeren van het communicatieplan	Hoofdstuk 5 van de handleiding.		p.m. 8 uur
Inschakelen secretariaat	Voor het kopiëren en inbinden van de kennissynthese moet het secretariaat tijds ingeschakeld worden. Inschakelen uitgeverij door het secretariaat.		4 uur
Terugkoppeling	Terugkoppeling naar collega's (CKK/NIGZ) over zowel onderwerp als methodologie.		2 uur
Archivering	Opschonen H-schijf, uitzoeken van gebruikte materialen, Endnotebestand bijwerken.		2 uur
		totaal	128 uur

Literatuur

Avis J. (2003) Work-based knowledge, evidence-informed practice and education. *British Journal of Educational Studies*, 51, (4) 369.

Bouter LM en Dongen, MCIM van. (2000) Epidemiologisch onderzoek. Opzet en interpretatie. Bohn Stafleu Van Loghum, Houten.

Criteria for Quality in Information (2006).
www.virtualchase.com/quality/checklist_print.html.

Dutch Cochrane Centre Amsterdam. The cochrane collaboration. (2005) Ontwikkelen van een systematische review. Dutch Cochrane Centre, Amsterdam.

Eppi-Centre. (2001) Review Group Manual. Version 1.1. Londen: Evidence for Policy and Practice Centre, University of London, Londen.

Greenhalgh T. (1997) How to read a paper: Papers that summarise other papers (systematic reviews and meta-analyses) *BMJ* 315:672-675.

Gyorkos TW, Tannebaum TN, Abrahamowicz M et al. (1994) *Can J Public Health*. 85 Suppl 1: S8-13.

Kammen, JR van, Jansen CW, Bonsel GJ, Kremer JAM, Evers JLH and Wladimiroff JW. (2006) Technology assessment and knowledge brokering: the case of assisted reproduction in the Netherlands. *International Journal of Technology Assessment in Health Care* 22: 3, 302-206.

Mays N, Pope C and Popay J. (2005) Systematically reviewing qualitative and quantitative evidence to inform management and policy making in the health field. *J Health Services Res & Policy* 10 (suppl 1): 7-20.

Räty S, Aro AA et al. (2005a) European review protocol for health promotion. National Public Health Institute (KTL), Helsinki.

Räty S, Aro AA et al. (2005b) Inventory report of the existing review protocols, National Public Health Institute (KTL), Helsinki.

Swann C, Falce C, Morgan A and Kelly M. (2002) HDA evidence base: process and quality standards manual for evidence briefings. Health Development Agency, London.

Summary of invitational workshop. (2006) Conducting and commissioning syntheses for managers and policy makers. Montreal.

Weightman AL, Mann MK, Sander L and Turley RL. (2004) A systematic approach to identifying the evidence. Health Evidence Bulletins Wales. <http://hebw.cf.ac.uk/projectmethod/title.htm>